
JEAN-MARIE MULLER
LA NOVIOLÈNCIA A L'EDUCACIÓ

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL

PER LA PAU

Aquest llibre ha estat editat en pdf i ePub seguint criteris de sostenibilitat.

Els llibres de la col·lecció “Eines de Pau Seguretat i Justícia” volen ser, en primer lloc, un suport útil per a les persones que, amb diferents graus d’implicació, se senten compromeses amb el treball per la pau. Amb aquesta col·lecció volem posar a l’abast del públic llibres curts, clars i pràctics. Llibres que proporcionin tant una visió crítica de les relacions internacionals i els conflictes en el món actual, com orientacions i guies per a l’activisme en favor de la pau i la justícia. Tot un repte que esperem assolir posant a mans dels lectors i les lectores les traduccions d’obres de reconeguda qualitat i també de producció pròpia.

Aquesta col·lecció està codirigida per: Tica Font, Rafael Grasa i Elena Grau.

© Institut Català Internacional per la Pau (ICIP)

© Jean-Marie Muller

Títol original: *De la non-violence en éducation*

Autor: Jean-Marie Muller

Traductor del francès: Victor Ríos Vidal

Disseny gràfic: Arianne Faber

Maquetació: Arianne Faber

Realització editorial: líniazero edicions

Versió en ePub: líniazero edicions

Col·lecció “Eines de Pau, Seguretat i Justícia”

Institut Català Internacional per la Pau

Gran Via, 658

08002 Barcelona

www.icip.cat

Aquesta obra està sota una llicència *Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada 2.5 Spain* de Creative Commons. Per veure’n una còpia visiteu <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/>. Es permet la còpia, distribució i reproducció d’aquesta obra sempre i quan sigui sense ànim de lucre, se n’acrediti l’autoria i es mantingui la nota de llicència.

Jean-Marie Muller és membre fundador del Mouvement pour une Alternative Non-violente (MAN) i director d’estudis de l’Institut de Recherche sur la Résolution Non-violente des Conflits (IRNC). En la seva activitat d’escriptor ha publicat nombrosos llibres sobre la noviolència que han estat reconeguts com obres de referència, sobretot *Le principe de non-violence* (Desclée de Brouwer), *Gandhi l’insurgé* (Albin Michel) i *Le courage de la non-violence* (Éditions du Relié).

L'autor vol agrair a Bernadette Bayada, Élisabeth Maheu, François Marchand, Alain Refalo, Hélène Roussier i François Vaillan els valuosos comentaris i suggeriments.

Sumari

Preàmbul	6
El conflicte	18
L'agressivitat	26
La violència	30
La noviolència	36
La democràcia	46
La mediació	52
El maltractament	56
La delinqüència	60
L'educació per a la ciutadania	64
L'autoritat	76
La resolució constructiva dels conflictes	82
Cap a una cultura de la noviolència	90
Obres del mateix autor	94
Algunes adreces útils a França	96
Adreces d'interès a Catalunya	98

Preàmbul

El 10 de novembre de 1998 l'Assemblea General de les Nacions Unides «proclama el període de 2001-2010 Decenni internacional de la promoció d'una cultura de noviolència i de pau en benefici dels nens del món» (Resolució 53/25). En la part expositiva de la resolució, l'Assemblea General considera «que una cultura de la noviolència i la pau afavoreix el respecte de la vida i la dignitat de tot ésser humà sense cap mena de prejudici ni de discriminació». També reconeix que «l'educació té un paper en la construcció d'una cultura de la noviolència i la pau, especialment per ensenyar als nens la pràctica de la noviolència i la pau, contribuint així a la realització dels objectius i principis enunciats a la Carta de les Nacions Unides». A més a més, l'Assemblea General «convida els estats membres a prendre les mesures necessàries per tal que la pràctica de la noviolència i la pau sigui ensenyada a tots els nivells de les seves societats respectives, inclosos els centres educatius». Hi ha raons per alegrar-se que els representants dels estats reunits a Nova York hagin votat aquesta resolució, quan la noviolència és encara aliena a la cultura de la qual som hereus. Els conceptes que ordenen i estructuren el nostre pensament deixen poc espai a la noció de la noviolència, mentre que la violència conforma una part del nostre univers de pensament i de la nostra conducta. La noviolència ve a trasbalsar els nostres punts de referència. El concepte mateix de *noviolència* troba en les nostres ments dificultats tan importants que sovint ens veiem temptats de recusar-ne la pertinència. Per tant ens queda per endegar tot un treball pedagògic per tal que la resolució de les Nacions Unides no romangui lletra morta i aquesta «cultura de la noviolència i la pau» de la qual parla transformi de debò les mentalitats dels mestres i dels nens.

El 14 de maig de 1985, en una «recomanació als estats membres», el Consell d'Europa ja havia defensat l'educació per a la resolució no violenta dels conflictes. «Els conceptes vinculats als drets humans –afirmava aquesta recomanació– poden assimilar-se i han d'assimilar-se des dels primers anys. Per exemple, els nens de preescolar i de primària ja poden fer l'experiència de la resolució no violenta dels conflictes i del respecte als altres en el marc de l'aula. (...) Les aptituds necessàries per entendre i donar suport als drets humans són sobretot les següents: (...) saber reconèixer i acceptar les diferències, establir amb els altres relacions constructives i no opressives, resoldre els conflictes d'una manera no violenta».¹

«El deure de l'educació en la noviolència»

El filòsof Karl Popper ha escrit que «la civilització consisteix sobretot a reduir la violència».² Segons ell, aquest és l'objectiu principal cap al qual ha d'apuntar la democràcia. La llibertat de les persones, subratlla Popper, només és garantida en la societat en la mesura que totes renunciïn a l'ús de la violència: «L'Estat de Dret exigeix la noviolència, que n'és el nucli fonamental».³ Si un individu recorre a la violència cap als altres, llavors cal que el govern intervingui per tal de restablir la seguretat pública i la pau social. Segons Karl Popper, tanmateix, l'Estat de Dret no ha de basar-se fonamentalment en la repressió del govern, sinó en el civisme dels individus, pel qual ells mateixos renuncien a la violència. Per tal que sigui així, cal desenvolupar una cultura de la noviolència entre els ciutadans i començar per educar els nens en la noviolència. Com més descuidat

1. A França el ministre d'Educació va enviar aquesta recomanació a tots els directors en la Circulaire, 85-192, del 22 de maig de 1985, apareguda al Bulletin Officiel, 22, del 30 de maig de 1985.

2. POPPER, Karl; CONDRY, John. *La télévision: un danger pour la démocratie*. París: Anatolia, 1994, p. 33.

3. POPPER, Karl. *La leçon de ce siècle*. París: Anatolia, 1993, p. 72.

sigui «el deure de l'educació en la noviolència»,⁴ afirma Popper, més es preponderarà la cultura de la violència a la societat i a més a mesures de coacció i de repressió haurà de recórrer el govern. L'educació «no consisteix solament a ensenyar fets, sinó sobretot a mostrar com n'és d'important l'eliminació de la violència».⁵

En definitiva, es tracta d'educar els nens a la noviolència, però, per això, la primera condició és que l'educació s'inspirei ella mateixa en els principis, les regles i els mètodes de la noviolència. *L'educació en la noviolència comença per la noviolència de l'educació*. Referint-se a les paraules de Georges Gusdorf, que va dir de la violència que és «com una mena de cop baix contrari a l'honor filosòfic»,⁶ Éric Prairat considera la violència «com una mena de cop baix contrari a l'honor de l'educació».⁷ En primer lloc és important que els adults respectin l'univers del nen i no l'envaeixin i l'ocupin brutalment mitjançant la imposició de les seves lleis i les seves ideologies. Janusz Korczak, que va ser un dels precursors d'una pedagogia basada en el respecte del nen, ha fet palesa la submissió en què els adults mantenien el nen. El 1929 va escriure: «Nosaltres coneixem els camins de l'èxit, li prodiguem lliçons i consells, desenvolupem les seves qualitats, corregim els seus defectes. Ens encarreguem de dirigir-lo, de fer-lo millor, d'endurir-lo. El nen no pot res, nosaltres ho podem tot. Donem les ordres i n'exigim la submissió. Responsables des d'un punt de vista moral i jurídic, sabent-ho tot i preveient-ho tot, som els únics jutges dels seus actes, moviments, pensaments i projectes. Fixem els seus deures i vetllem que els faci. Tot depèn de la nostra voluntat i de la nostra comprensió; són els nostres nens, la nostra propietat.»⁸ Avui

4. Ibidem, p. 73.

5. POPPER, Karl; CONDRY, John. *La télévision*, p. 33.

6. GUSDORF, Georges. *La vertu de force*. París: PUF, 1960, p. 84.

7. PRAIRAT, Éric. «Genèse du conflit». A: *Pour une éducation non-violente, enjeux pédagogiques et sociaux*. Montargis: Éditions Non-Violence Actualité, 1988, p. 45-46.

8. KORCZAK, Janusz. *Le droit de l'enfant au respect*. París: Robert Laffont, 1979, p. 26.

hem entès que aquest tipus d'influència dominant dels adults sobre el nen no era pas la millor manera d'educar-lo en la responsabilitat i la llibertat. El nen té dret al respecte perquè ja de bon principi és una persona.

Els valors que l'educació ha de transmetre al nen són els que donen suport a la Declaració Universal dels Drets Humans adoptada el 10 de desembre de 1948 per l'Assemblea General de les Nacions Unides. Considera que «el reconeixement de la dignitat inherent i dels drets iguals i inalienables de tots els membres de la família humana constitueix el fonament de la llibertat, la justícia i la pau en el món». L'article 26 estipula: «L'educació tendirà al ple desenvolupament de la personalitat humana i a l'enfortiment del respecte als drets humans i a les llibertats fonamentals». Com ha subratllat François Vaillant, «l'ètica de la noviolència i l'ètica dels drets humans desenvolupen una mateixa ètica general, la del respecte i la dignitat de qualsevol persona».⁹ L'acció no violenta és sense dubte la més adequada per tal de promoure i defensar la llibertat, la justícia i la pau. Perquè defensar els drets humans és en primer lloc respectar-los fins i tot en la tria dels mitjans que volem utilitzar per defensar-los.

La Convenció Internacional sobre els Drets dels Infants adoptada el 20 de novembre de 1989 per l'Assemblea General de les Nacions Unides estableix, en l'article 29, que l'educació del nen haurà d'estar adreçada sobretot a:

- «– Inculcar al nen el respecte dels drets humans i les llibertats fonamentals.
- Preparar el nen per assumir una vida responsable en una societat lliure, amb esperit de comprensió, pau, tolerància, igualtat dels sexes i amistat entre tots els pobles i grups ètnics, nacionals i religiosos.»

Avui en dia està generalment acceptat que la democràcia és el projecte polític que millor correspon al d'una societat de llibertat, de tolerància, de justícia i de pau. Per tant, el projecte educatiu ha de tenir com a objectiu permetre que el nen esdevingui un ciutadà responsable, amb el convenciment profund que l'única revolució que manté les seves promeses és la que vol

9. VAILLANT, François. *La non-violence, essai de morale fondamentale*. París: Le Cerf, 1990, p. 206.

l'adveniment de la democràcia. La millor pedagogia per tal d'assolir aquest objectiu és la d'organitzar la comunitat escolar segons els valors de la democràcia. «Ensenyar els drets humans en el medi escolar és per tant confrontar-se a la problemàtica de la democràcia en una comunitat humana. Un funcionament democràtic de les institucions escolars és la condició d'una autèntica educació en els drets humans i de la seva credibilitat.»¹⁰ Ara bé, l'exigència fonamental de la democràcia és la de construir una societat alliberada de la influència de la violència. Tant en la seva finalitat com en els seus termes, la democràcia es troba orgànicament unida a la noviolència. «Crec –afirmava Gandhi– que la veritable democràcia només pot ser resultat de la noviolència.»¹¹ Certament, l'escola no pot ser governada pels alumnes com una democràcia ho és pels ciutadans. No es tracta de deixar l'escola al poder dels nens. El vot dels alumnes no pot imposar-se als professors de la mateixa manera que el vot dels ciutadans s'imposa als dirigents. Però la missió de l'escola és la d'ensenyar els valors fundadors de la democràcia ciutadana: la noviolència i el respecte.

Les ideologies basades en l'exclusió

Les amenaces que pesen sobre l'ordre democràtic són engendrades, en primer lloc, per ideologies basades en la discriminació i l'exclusió. Nacionalisme, racisme, xenofòbia, integrisme religiós o liberalisme econòmic basat únicament en l'afany de lucre; totes aquestes ideologies amenacen la democràcia. Per tant, promoure i defensar la democràcia –aquests dos enfocaments es reforcen mútuament i han de ser empresos en conjunt– és abans de tot lluitar contra aquestes ideologies, els gèrmens de les quals proliferen tant a l'interior com a fora de cada societat. Aquestes ideologies, de fet, no coneixen fronteres.

10. *Tous les êtres humains...*, Manuel pour l'éducation aux droits de l'homme. París: Éditions Unesco, 1998.

11. GANDHI. *All men are brothers*. Ahmadabad: Navajivan Publishing House, 1960, p. 179.

Totes les ideologies antidemocràtiques estan vinculades a la ideologia de la violència. No dubten mai a proclamar que la violència és necessària i legítima, si es posa al seu servei. Per això l'amenaça contra la democràcia és sempre la de la violència i, per tant, la defensa de la democràcia és sempre una lluita contra la violència.

Per dur a terme la seva missió, cal que l'escola sigui independent de tots els particularismes comunitaris, sobretot quan aquests es mostren contraris a les exigències de la democràcia. Però, alhora, l'escola ha d'educar la mirada dels nens a descobrir i respectar les diferències culturals. Ha de ser el lloc privilegiat on es destrueixen els prejudicis discriminatoris contra els «altres», els que pertanyen a una altra comunitat, un altre poble, una altra ètnia, una altra religió. Transmetre als nens estereotips de l'enemic és ja armar la seva intel·ligència, els seus sentiments i els seus braços, és ja ensenyar-los la guerra. «Els estereotips de l'enemic –escriu Bernadette Bayada– susciten comportaments hostils. Per un cercle viciós creen la seva pròpia comprovació i donen una sensació falsa de veritat i certesa. La més violenta i destructora de les conseqüències de l'estereotip és l'acceptació, per part de la persona que n'és la víctima, de la idea que ella és en realitat inferior. La persona oprimida s'identifica així amb la imatge que es dona d'ella.»¹² Per tant, desarmar la mirada dels nens envers els «altres» és una exigència essencial de la pedagogia, i d'una manera especial, la mirada envers aquells amb una identitat social marcada per una diferència. Es tracta d'educar la seva mirada per tal que es despullin de qualsevol hostilitat cap als «altres que són diferents» i que aprenguin a mirar-los amb benevolència. «Com podem adquirir, a la fi, la tolerància i la noviolència si no és situant-nos en el punt de vista de l'altre?», s'interroga el filòsof Michel Serres.¹³

12. BAYADA, Bernadette. «Préjugés et stéréotypes, sources de violence». A: *L'éducation à la paix*. París: Centre national de documentation pédagogique, 1993, p. 139.

13. SERRES, Michel. *Le tiers instruit*. París: Éditions François Bourin, 1991, p. 36.

La necessitat d'un aclariment conceptual

Les tradicions que hem heretat, mentre que han atribuït un paper important i atractiu a la violència, no han atorgat pràcticament cap paper a la noviolència, fins a ignorar-ne el nom. La noviolència encara és una idea nova a Europa i al conjunt d'Occident. Per si mateixa, la paraula *noviolència* planteja moltes ambigüitats, malentesos i confusions. La primera dificultat és que expressa una oposició, un rebuig. En les nostres societats, dominades per la ideologia de la violència necessària, legítima i honorable, aquesta paraula comporta nombroses ambigüitats. Té, però, l'avantatge decisiu d'obligar-nos a encarar les nombroses ambigüitats de la violència, quan sempre tenim la temptació d'amagar-les per adaptar-nos-hi millor. La noviolència no expressa un realisme menor sinó superior respecte de la violència. Es tracta de prendre'n tota la mesura, de travessar-ne tota l'espessor, de pesar-ne tota la feixuguesa.

Només serà possible precisar el significat de la noviolència si, prèviament, hem aclarit el significat de la violència. Abans de tot, importa precisar a què diu no exactament la noviolència, a què s'oposa, què rebutja. Al capdavant, això no serà encara suficient. Haurem d'aclarir també allò que busca la noviolència, allò que vol afirmar, què proposa, quin és el seu projecte.

La paraula *violència* és sens dubte una de les utilitzades amb més freqüència en el discurs parlat i escrit de tots i de cadascú. Tanmateix, si ens fixem en el significat que li atorguem, ens adonem que aquesta paraula té múltiples accepcions que difereixen molt sensiblement les unes de les altres. Aquesta confusió del llenguatge és l'expressió de la confusió del pensament. I aquesta confusió doble no pot ser més que una font d'incomprensió en les nostres discussions i els nostres intents de diàleg. Aquesta incomprensió es fa més palesa encara quan ens atrevim a parlar de noviolència. També és essencial fer d'entrada un aclariment conceptu-

al que ens permeti d'arribar a un acord sobre el significat de les paraules que fem servir.

Per tal d'il·lustrar aquesta confusió del llenguatge i del pensament que en general preval en els discursos sobre la violència, ens sembla molt significatiu visualitzar, d'una banda, els intents fets per desacreditar «la violència» davant dels joves i que es poden resumir en la fórmula: «la violència està prohibida». I, de l'altra, les reflexions sobre la violència expressades per nombrosos autors que pretenen basar-se en les dades de la psicologia per tal d'argumentar que seria perfectament inútil «tractar de prohibir la violència», perquè, segons ells, seria «ambivalent», i de violències n'hi haurien de «bones» i de «dolentes».

De fet, s'han escrit molts textos sobre el tema de «la violència a l'escola» que conviden els joves a renunciar a la violència en forma de consignes. Podem citar-ne, al atzar: «Stop a la violència», «La violència és estúpida», «Diguem no a la violència», «La violència no és vida!», «La violència no és mai una solució», «La violència mai és una resposta a la violència», «Més poderós que la violència, el respecte», «La violència no és una fatalitat», «Prou violència!», «La violència és la injustícia per a tothom», «La violència sempre acaba malament», «La violència complica la vida», «Calla, violència; aquí parla el respecte», «Violència rima amb decadència», etc. Preses literalment, aquestes consignes afirmen amb claredat que la violència és intrínsecament «dolenta», que sempre és un «mal», que mai no és un dret, que mai no és legítima ni justificada.

Tanmateix, molts autors que s'ocupen del problema de la violència suggereixen que és una part integrant de la vida i que seria il·lusori tractar de suprimir-la. De fet, es pot llegir aquí o allà: «Viure exigeix violència», «La vida és violenta», «La violència és necessària a la vida», «La violència és constitutiva de l'ésser humà», «Hi ha un bon ús de la violència», «La violència és una sacsejada de vida», «Hi ha una jerarquia de les violències i l'enteniment ha de determinar els límits d'una violència normal i d'una violència patològica», «La violència és un desig d'exis-